Przewrót majowy w 1926 roku i rządy sanacji

Przewrót majowy w 1926 roku i rządy sanacji

Przewrót majowy

Sytuacja w Polsce pod rządami tzw. chjeno-piasta (koalicji endecji i PSL „Piast”) nie była dobra. Pojawiały się liczne problemy gospodarcze, związane głównie z wojną celną z Niemcami (15 VI 1925 wygasła ważność nakazu nakładającego na Niemcy obowiązek dopuszczenia na swój rynek bez cła 500 tys. ton węgla z Polski). Polska 1 VII wprowadziła maksymalne taryfy celne na artykuły importowane z Niemiec, a Niemcy w odpowiedzi zrobili to samo z artykułami z Polski). Duże zaniepokojenie budziła także sytuacja Polski na arenie międzynarodowej. Układ w Locarno z 1925 roku gwarantujący granice Niemiec z zachodnimi sąsiadami, natomiast niewspominający nic o Polsce i Czechach był dla Polaków jasnym sygnałem, że Niemcy nie rezygnują z chęci przesunięcia swej wschodniej granicy kosztem Polski. Innym problemem było także zacieśnianie się współpracy radziecko-niemieckiej (układ z Rapallo 1922 r.)

Wszystkie te problemy wewnętrzne jak i zewnętrzne coraz bardziej zwiększały popularność J. Piłsudskiego. Był on powszechnie uważany za jedyną osobę, która może wprowadzić porządek w targanym konfliktami partyjnymi państwie. Był on przez wielu kreowany na męża opatrznościowego, posiadał także poparcie większości wojska. Jednak marszałek przez dłuższy czas wstrzymywał się od konkretnych działań. Ze swojego Sulejówka w sposób krytyczny recenzował poczynania rządu, co przysparzało mu jeszcze popularności. Oprócz wielu wojskowych (wywodzących się głównie z legionów), Piłsudskiego popierały partie lewicowe, z których się wywodził (PPS, PSL „Wyzwolenie”).

Sytuacja zdynamizowała się na początku maja 1926 roku, gdy premierem po raz trzeci został Wincenty Witos. Ten fakt zaktywizował Piłsudskiego i popchnął jego zwolenników do działania. 12 V 1926 roku w podwarszawskim Rembertowie nastąpiła koncentracja wojsk wiernych Piłsudskiemu. Następnie oddziały wierne marszałkowi zajęły warszawską Pragę. Rząd ogłosił stan wyjątkowy, jednak jego próby sprowadzenia do stolicy wojsk wiernych rządowi nie powiodły się z powodu sprowokowanego przez popierających Piłsudskiego socjalistów strajku kolejarzy. W dniu 13 V odbyło się sławne spotkanie Piłsudskiego z Prezydentem Wojciechowskim na moście Poniatowskiego. W dniach 13 i 14 V trwały na terenie Warszawy walki między zwolennikami marszałka a wojskami wiernymi rządowi. 14 V zajęto Belweder, a Prezydent Wojciechowski złożył rezygnację. 15 V do dymisji podał się także Wincenty Witos. W dniu 31 V sejm zdecydowaną większością głosów wybrał na prezydenta J. Piłsudskiego, jednak ten nie przyjął tego stanowiska. Istnieje jednak opinia, że jego wybór przez parlament był swego rodzaju zalegalizowaniem przewrotu majowego, który w sposób ewidentny był niezgodny z konstytucją. Po rezygnacji Piłsudskiego na prezydenta wybrano kandydata wysuniętego przez marszałka, Ignacego Mościckiego.

Przewrót majowy był zrozumiałym skutkiem dążeń społeczeństwa do wzmocnienia władzy wykonawczej, kosztem niewydolnego systemu parlamentarnego. Istniała tendencja do szukania charyzmatycznego przywódcy, który obejmie rządy „silnej ręki”. Takie poglądy panowały w wówczas w prawie całej Europie, a więc przypadek polski nie był tutaj odosobniony.

Nowela sierpniowa

W dniu 2 VIII 1926 roku wprowadzono nowelizację konstytucji, (tzw. nowela sierpniowa) która wzmacniała władzę wykonawczą i realizowała podstawowe postulaty obozu Piłsudskiego.

Główne zmiany wprowadzone przez nowelę sierpniową to:

a) Prezydent miał prawo rozwiązywać parlament na wniosek Rady Ministrów;

b) Sejm nie może rozwiązać się sam;

c) Rada Ministrów uchwali swój projekt budżetu, jeżeli Sejm nie będzie w stanie tego zrobić;

d) Ewentualne votum nieufności dla rządu rozpatrzone będzie na następnych obradach Sejmu a nie na tym, na którym było zgłoszone;

e) Prezydent wydawał dekrety z mocą ustaw w czasie, gdy Sejm nie obraduje;

f) Prezydent zarządza nowe wybory.

Rządy sanacji

Sanacja, czyli odnowa państwa – jeden z głównych postulatów, haseł obozu piłsudczyków, nazwa ta przylgnęła później do wszystkich zwolenników Piłsudskiego.
Po przewrocie majowym premierem został dawny współpracownik Piłsudskiego Kazimierz Bartel. Później przez dosyć krótki okres Piłsudski także był premierem. Marszałek starał się jednak raczej kierować wszystkim nie bezpośrednio. Było to możliwe dzięki ogromnemu autorytetowi, jaki posiadał wśród swoich współpracowników. Dzięki niemu obóz sanacji składający się z ludzi o bardzo różnych poglądach tworzył w miarę spójną całość. Piłsudski postanowił nie rozpisywać nowych wyborów. Jednak stary sejm, w którym przewagę miała prawica podporządkowywał się decyzjom marszałka, gdyż ten posiadał poparcie społeczeństwa i wojska.

Zwolennicy Piłsudskiego stworzyli Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR), który wystartował w wyborach do parlamentu w 1928 roku. Zgodnie z oczekiwaniami BBWR te wybory wygrał, jednak nie tak wielką ilością głosów jakby tego pragnął Piłsudski. W tym czasie wzrósł w parlamencie sprzeciw wobec polityki Piłsudskiego. Doprowadziło to do zawiązania koalicji PPS, PSL „Wyzwolenie” (partie te popierały przewrót majowy), PSL „Piast” i chadecji (Chrześcijańskiej Demokracji). Koalicja ta nazywana była „centrolewem”. Zdołała ona w 1929 roku uchwalić wotum nieufności dla rządu obozu sanacji (premiera K. Świtalskiego). Opozycja dążyła do zradykalizowania mas i wywołania ostrej konfrontacji z władzą. Zapowiedziano „zrzucenie” prezydenta siłą, wezwano do bojkotu podatków, co groziło destabilizacją gospodarki, zapowiedziano na wrzesień 1930 wielkie manifestacje w całym kraju. Piłsudski zdecydował się na zduszenie buntu. Prezydent Mościki rozwiązał Sejm, następnie aresztowano 19 przywódców opozycji (w tym Wincentego Witosa), których osadzono w Brześciu. W tym samym roku odbyły się wybory do Parlamentu, zakończone zdecydowanym zwycięstwem BBWR. Wybory te nazywane są „wyborami brzeskimi” (1930 rok), gdyż przywódcy opozycji byli aresztowani, a władza dopuszczała się wielu nadużyć.

BBWR i Piłsudski posiadali praktycznie pełnię władzy. Jednym z głównych celów stało się, więc stworzenie nowej konstytucji odpowiadającej dążeniom piłsudczyków jak i samego marszałka. W tym czasie nastąpiło też zjednoczenie opozycji. Po połączeniu PSL „Piast” i „Wyzwolenie” powstało Stronnictwo Ludowe pod kierownictwem St. Mikołajczyka. Na prawicy postał endecki Obóz Wielkiej Polski.

W 1935 roku wprowadzono nową ordynację wyborczą, która w praktyce umożliwiała wejście do parlamentu tylko osobom popieranym przez obóz rządowy. W tym samym roku 23 IV powstała nowa konstytucja zwana Konstytucją Kwietniową (1935 rok). Różniła się ona w sposób bardzo znaczący od poprzedniej ustawy zasadniczej. Utrzymywała wprawdzie trójpodział władzy, ale ze zdecydowaną przewagą władzy wykonawczej (rząd, prezydent) nad władzą ustawodawczą (parlament). Zgodnie z Konstytucją Kwietniową, szczególnie silną pozycję otrzymywał prezydent. Był on odpowiedzialny tylko przed „Bogiem i historią”. Podlegały mu: rząd, Sejm, Senat, armia, sądy i kontrola państwowa. Mianował on: premiera i ministrów, sędziów, w tym Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, sędziów Trybunału Stanu, prezesa NIK. Był zwierzchnikiem sił zbrojnych. Prezydent zarządzał wybory, miał prawo veta zawieszającego, prawo łaski, wydawał dekrety z mocą ustawy. Wybory prezydenckie odbywały się, co 7 lat, a prawo wybierania miało Zgromadzenie Elektorów (50 z Sejm, 25 z Senatu, 5 wirylistów). Główne cechy konstytucji to, zawarty w niej pogląd, że podmiotem władzy jest nie Naród, lecz Państwo. Wynika z niej zasada elitaryzmu, czyli faworyzowania jednostek wybitnych, przydatnych społeczeństwu. Odchodzono od zasad liberalizmu (interesów jednostki) na rzecz interesów całego społeczeństwa, oraz od systemu parlamentarno-gabinetowego w kierunku autorytarnego systemu prezydenckiego.

Śmierć Piłsudskiego i dekompozycja obozu sanacyjnego

Niedługo po uchwaleniu konstytucji, 12 V 1935 roku zmarł marszałek Józef Piłsudski. Rząd ogłosił z tego powodu żałobę narodową. Śmierć Piłsudskiego tak jak można się było tego spodziewać spowodowała konflikty w łonie BBWR, której jedność utrzymywał dotąd jedynie autorytet marszałka. Rywalizującym frakcjom przewodzili Walery Sławek będący szefem BBWR, prezydent Ignacy Mościki przewodzący tzw. Frakcji zamkowej, oraz Główny Inspektor Sił Zbrojnych (czyli właściwie główny zwierzchnik armii – funkcja stworzona wcześniej specjalnie dla Piłsudskiego) generał a później marszałek Rydz-Śmigły. W tym czasie następował wzrost niezadowolenia społecznego, wielkie strajki chłopskie z roku 1937. Jednak w obliczu zagrożenia zewnętrznego ze strony hitlerowskich Niemiec, popularność sanacji i marszałka Rydza-Śmigłego rosła. W 1937 w miejsce rozbitego BBWR powołano Obóz Zjednoczenia Narodowego (tzw. ozon), który głosił hasła solidaryzmu społecznego i państwowego. W przededniu wojny faktycznie udało się rządzącym zjednoczyć naród wobec wielkiego zagrożenia ciążącego nad Polską.